

Od svih tekovina koje se pripisuju Justinijanovoj vladavini samo su se dvije pokazale trajnijima. Radi se o opsežnoj graditeljskoj djelatnosti koju je inaugurirao Justinijan s namjerom da ostavi dostojno svjedočanstvo veličine obnovljenog Rimskog Carstva (vrhunac te djelatnosti predstavlja prijestolnička crkva Sv. Mudrosti - Hagia Sophia), i o reformi i kodifikaciji prava, koja također odgovara Justinijanovim pokušajima na raznim poljima da se ostvari i održi što jača unutrašnja kohezija zapadnog i istočnog dijela Carstva (to zorno pokazuje činjenica da je Justinijan konstitucijom "Pro petitione Vigili", odnosno "Pragmatica sanctio" 554. protegao važnost svoga zakonika i na Zapad).

Nastanak Justinijanova zakonika (Corpus iuris civilis) imao je i praktičnu stranu. Naime, ta je zbirka civilnih i kaznenopravnih odredaba i odluka trebala zamjeniti ranije nepotpune pravne edicije i unijeti sistematizaciju u golem broj rimskih pravnih djela i zbornika iz prethodnih stoljeća. Intenzivan rad na kodifikaciji, počet 528. godine, dovršen je, s obzirom na sam opseg posla, izvanredno brzo - do 533. dovršena je cjelokupna redakcija. Za to su posebice glasoviti pravnik i ministar pravde (quaestor sacri palatii) Trebonijan i profesor carigradskog sveučilišta Teofil, ali se ne smije zanemariti i poticaj kojeg je davao carev stalni i izravni nadzor. "Corpus iuris civilis" se sastoji od 3 osnovna dijela. Prvi dio pod nazivom "Codex Iustiniani repetitiae praelectionis" sadrži tada još važeće carske edikte od Hadrijana (117-138.) do 533., drugi dio pod imenom "Digesta" ili "Pandectae" obuhvaća izabrane i revidirane spise rimskih pravnika, koji su, uz carske edikte, vrijedili kao pravni dokumenti, a treći dio su "Institucije" (Institutiones), svojevrstan sažeti priručnik za pravni studij, temeljen na excerptima iz prethodna 2 dijela. Kasnije su čitavom zborniku bile dodane i tzv. "Novellae", odnosno Justinijanove zakonske odredbe iz godina 535-563. "Corpus iuris civilis" predstavlja, na neki način, idealan odraz justinijanskog sustava i to, u prvom redu, nasuprot klasičnoj rimskoj tradiciji, po neprestanom naglašavanju carskog apsolutizma, ali i po određenom utjecaju kršćanskog svjetonazora na pravni sustav, a ostao je ne samo temeljem za kasniju bizantsku pravnu praksu, nego je od 12. stoljeća nadalje odlučno utjecao na pravni razvoj zapadne Europe, tako reći do naših dana.

Justinijanove "Institucije" (pod tim se nazivom podrazumjevaju djela koja na sistematičan način obrađuju osnovne principe neke nauke), koje su, evo, dostupne sada i u hrvatskom prijevodu (prevodilac, nedavno preminuli sveučilišni profesor Ante Romac, ujedno je autor uvodnog dijela i komentara), djelo su trojice bizantskih pravnih stručnjaka - Trebonijana, Teofila i Doroteja, a proglašene su 533. carskom konstitucijom "Imperatoriam maiestatem". Glavni njihov izvor su spisi rimskog pravnika Gaja (2. st.), ali su se sastavljači koristili i djelima drugih pravnika, Florentina (2. st.), Domicija Ulpijana (2/3. st.) i Elija Marcijana (3. st.). Sadržaj "Institucija" podijeljen je u 4 knjige o raznim područjima građanskog i krivičnog prava, a njihova specifičnost jest u tome što su one istodobno služile kao važeći zakonski propisi, prikladan udžbenik za tadašnje studente pravne znanosti i kao koristan priručnik za pojedina pravna pitanja. "Institucije" su značajne i po tome što daju sumarni pregled rimskog privatnog prava, te njegovih bitnih načela i ustanova, što se nije moglo postići u "Justinijanovom kodeksu" i "Digestama" kao mnogo opsežnijim zbirkama.

Hrvoje Gračanin

Vinko Paletin,

Rasprava o pravu i opravdanosti rata što ga španjolski vladari vode protiv naroda zapadne Indije (1559)

Tratado del derecho y justicia dela guerra que tienen los reyes de españa contra las naciones dela yndia occidental (priređili: Franjo Šanjek i Mirjana Polić-Bobić), Globus, Zagreb 1994., 303 str.

Jedna od najistaknutijih osoba iz doba kada se otkrivao Novi svijet je Korčulanin Vinko Paletin (1508. - poslije 1571.), potomak ugledne plemićke obitelji, pustolov, vojnik i osvajač, potom dominikanac, znanstvenik širokih interesa, aktivan u svim važnijim zbivanjima novoga vijeka.

Zarana se otisnuvši na more, Paletin 1529/30. stiže u Španjolsku iz koje se 1536/37. godine kao vojnik i pomorac pridružuje ekspediciji koja za cilj ima osvajanje poluotoka

Yucatána. Četiri godine se bori pod zastavom kraljevskog namjesnika Francisca de Montejo Starijeg u pokrajinama Zacatlán i Chichén-Itza, upoznaje običaje i civilizaciju domorodačkog življa. Iako osuđuje njihovu okrutnost, ljudožderstvo, sklonost seksualnim nastranostima i idolatriju, ostaje zadivljen arhitekturom naroda Maya, čudesnim simbolima, monumentalnim piramidama, divovskim bazaltnim glavama i balzamiranim tijelima najviših dostojanstvnika. Ne želeći kao ratni veteran ostati u osvojenoj zemlji na kojoj stječe pravo na posjed i pripadajuće domorodačko stanovništvo, Paletin odlučuje napustiti vojnu službu i pristupa dominikanskom redu. Kao član Meksičke dominikanske provincije vraća se 1546. godine u Europu i u Bologni završava studij teologije. Potom prelazi u Dalmatinsku dominikansku provinciju te se od 1564. godine spominje kao član samostana Sv. Nikole u rodnoj Korčuli. U znanstvenim i spisateljskim aktivnostima otkriva se svestranost Paletinovih istraživačkih interesa. Autor je triju (danas izgubljenih) globusa, zemljopisne karte Španjolske (1550. god.), prevoditelj pomorskog priručnika "L'arte del navegar" Španjolca Pedra de Medine na talijanski, pisac rasprave "O ustanovi dobre uprave" i drevnim spomenicima Yucatána (obje izgubljene).

Paletinova jedina sačuvana rasprava "O pravu rata" sada se, marom priređivača Franje Šanjeka (uvodna studija, kritički aparat, pregled bibliografije i kronologije događaja) i Mirjane Polić-Bobić (obrada rukopisa, prijevod Paletinove rasprave na hrvatski i hrvatskih tekstova na španjolski), po prvi puta u integralnoj kastilijanskoj verziji (uz koju postoji još i latinska verzija te nepotpuna, kod nas već dvostruko prevedena španjolska verzija rasprave) u hrvatskom prijevodu predstavlja domaćem čitateljstvu. Svi tekstovi su otisnuti dvojezično (usporedno španjolski i hrvatski tekst), što u našem izdavaštvu nije isuviše čest slučaj, te je stoga ovaj trud priređivača i izdavača knjige vrijedan posebne pohvale.

U raspravi Paletin postavlja i sistematski odgovara na 6 temeljnih pitanja, ujedno i naslova pojedinih poglavlja:

Može li se s naslova prvobitnog društva ove divlje Indijance osvojiti i lišiti njihova suvereniteta? (str. 93.-147.);

Imaju li španjolski vladari, a ne neki drugi kršćanski, pravo na vrhovništvo nad krajevima Zapadne Indije? (str. 149.- 153.);

Mogu li španjolski vladari temeljem prava i naslova Rimskog Carstva s pravom potčiniti i osvojiti te krajeve kao njihovi pravi i vrhovni gospodari? (str. 155.-177.);

Jesu li s razloga građanskog rata i savezništva španjolski kraljevi i njihovi zapovjednici smjeli zaratiti s narodima Zapadne Indije i potčiniti ih svojoj vlasti? (str. 179.-187.); Smije li se radi širenja vjere povesti rat protiv nevjernika? (str. 189.-205.);

Može li se općenito uzevši povesti rat protiv nekoga naroda i kazniti ga zbog protuprirodnih prijestupa? (str. 207.-227.). U konačnom zaključku Paletin sažima argumente za opravdanost rata i pokoravanje naroda Novoga Svijeta.

Kada je riječ o metodičkom pristupu, argumentaciji i načinu izražavanja, Paletin slijedi metode neoskolastičara, prije svega Kajetana i Vitorie. U raščlambi znanstvene problematike služi se prokušanim skolastičkim metodama, poziva se na svetopisamske tekstove, koristi kršćanske pisce (Jeronim, Augustin, Toma Akvinski), ali i učene ljude klasične kulture (Platon, Aristotel, Polibije, Diodor Sicilski, Plinije Stariji, Tit Livije). Paletinova je rasprava jedna u nizu polemika koje su se tada vodile oko (ne)opravdanosti rata i prava na pokoravanje naroda Novog Svijeta. Hrvatski je učenjak argumentirano želio osporiti vjerodostojnost Las Casasova "Kratkog izvješća o uništenju Indije" (hrvatski prijevod, Zagreb 1982. god.) i "Trideset priloga", spisa u kojima se taj istaknuti zagovaratelj očuvanja domorodačke kulture i oštar kritičar krvavih metoda "pacifikacije" Novog Svijeta, žestoko obrušava na konkvistadore i njihov odnos prema starosjediocima Amerike. Paletin ne podržava ni razmišljanja Las Casasu suprotnog teoretičara Juana Ginesa de Sepúlveda (o rasnoj inferiornosti domorodaca Europljanima), te smatra da je istina u sredini "koja tvrdi da su Indijanci razumna bića, da nisu ljudi niti da su po prirodi sluge, da imaju sposobnost rasuđivanja, ali da su nevjernici, idolopoklonici, zli grešnici koji rade nedopuštene stvari, zatim da su prijetvorni, okrutne varalice, negostoljubivi, da jedu ljudsko meso..." (91.). Iako Paletin svoje tvrdnje smatra srednjim putem, silu i rat ipak dozvoljava i drži jedinim sredstvom ovladavanja ovim stanovništvom. Ističući okrutnost njihovih običaja, ritualnog žrtvovanja i kanibalizam, smatra da "ako neki narod ubija i žrtvuje ljude ... mora biti kažnjen i lišen vlastite slobode" (215.). Shvaćajući gorljive želje misonara za što bržim privođenjem Indijanaca krilu kršćanske Crkve, upozorava da će ovi narodi "biti barbari i divljaci i neće htjeti slušati propovjedi ako ih se prethodno ne osvoji i ne potčini..." (175.).

Na kraju knjige nalaze se kritički aparat (232.-253.), kronološki pregled događaja (254.-267.), bibliografija (268.- 285.) i kazalo imena i pojmova (286.-303.). Knjiga je opremljena bogatim ilustrativnim dodacima.

Paletinov spis ubraja se u dragocjena djela neposrednih sudionika i očevidaca otkrivanja i osvajanja Novog svijeta i pruža neposredni uvid u mnoga važna zbivanja prvih desetljeća nakon Kolumbova pothvata, kao i u složenu problematiku o (ne)opravdanosti pacifikacije Nove zemlje. Zalaganjem priređivača i nakladnika širem je čitateljstvu omogućeno upoznavanje uloge Hrvata u tim važnim povijesnim događanjima, a dvojezično izdanje otvara vrata da o Paletinovom životu i djelovanju nešto više sazna i šira europska kulturna i znanstvena javnost.

Lovorka Čoralić

Sisačka bitka 1593.

Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu,
Institut za suvremenu povijest u Zagrebu i Povijesni arhiv u Sisku
288 str., Zagreb - Sisak 1994.

U ovom zborniku radova sakupljena su izlaganja s međunarodnog znanstvenog skupa "Sisačka bitka 1593.-1993." koji je u lipnju 1993. održan u Zagrebu i Sisku. Cilj okupljenih znanstvenika bio je da se sisačka bitka, njezini uzroci, posljedice i odjeci obrade cjelovito, te da se događaji objasne u kontekstu europske povijesti XVI. stoljeća. Uz 18 radova pročitanih na skupu, zbornik uključuje i radove I. Goldsteina i A. Nazora koji, iako nisu bili pročitani, sadržajem dopunjavaju neka manje istražena pitanja vezana uz sisačku bitku i njezine odjeke. U uvodnom dijelu objavljeni su pozdravni govori Anđelka Mijatovića, izaslanika Predsjednika Republike, te sisačkog gradonačelnika Darka Pavlaka. Urednici zbornika su Ivo Goldstein i Milan Kruhek.

Miroslav *Kurelac* (Sisačka bitka u svjetlu suvremenih hrvatskih i europskih događanja, 11.-17.) smješta Hrvatsku u kontekst ostalih europskih zemalja toga doba koje još od sredine XV. i u XVI. stoljeću proživljavaju duboke promjene i krizu srednjovjekovnih društvenih, državnih i crkvenih struktura. Hrvatska je svedena na "ostatke ostataka" i, u neobično teškom položaju, prisiljena moliti pomoć europskih sila koje, naprotiv, traže "modus vivendi" s Osmanlijskim carstvom. Autor se posebno zadržao na protuturskom govoru modruškog biskupa Šimuna Kožičića-Benje kojeg je uputio papi na Lateranskom koncilu, kao i na publikacijama Bartola Đurđevića posvećenim caru Karlu V. Pobjeda kršćanske flote kod Lepanta 1571. godine predstavljala je veliku prekretnicu, ali turski imperij mogao se znatno uzdrmati tek porazom na kopnu, gdje je bio najjači. Upravo je u tome značaj sisačke pobjede koja je, kako zaključuje autor, "otvorila vrata novu razdoblju hrvatske povijesti (...), obnovila izgublenu vjeru u europsku kršćansku uzajamnost i vratila nadu u očuvanje vjekovnih europskih civilizacijskih temelja."

Mirko *Valentić* (Hrvati u stogodišnjem ratu, 19.-31.) istražuje temeljne probleme Hrvatskoga Kraljevstva od poraza na Krbavskom polju 1493. do pobjede kod Siska. Autor prvi u hrvatskoj historiografiji koristi odrednicu "Stogodišnji hrvatsko-turski rat 1493.-1593." Analizu rata zasniva na obrani ostalih zemalja srednje Europe od Turaka, upućujući na postojanje duge protuturske bojišnice od Karpata do hrvatskih luka na sjevernom Jadranu. Ovaj prilog posebno se bavi udjelom hrvatskog naroda u obrani srednje Europe, zborom hrvatskog plemstva 1527. i savezom hrvatskih zemalja s Bečom i dinastijom Habsburgovaca, turskom agresijom i hrvatskim izbjeglicama, osnutkom Vojne krajine, te posljednjim pokušajem Turaka da rezanjem južnog krila protuturske bojišnice osvoje bitkom kod Siska i srednju Hrvatsku.

Milan *Kruhek* (Rat za opstojnost hrvatskog kraljevstva na kupskoj granici, 33.-66.) daje iscrpnu analizu obrane zemalja hrvatskog kraljevstva uoči rata 1591.-5. godine, te razmatra obrambenu granicu Hrvatske na Kupi i stratešku vrijednost sisačkog kaštela. Posebno se bavi prvom godinom napada na kupsku obrambenu granicu (1591.), gradnjom turske utvrde na Kupi (1592.), padom Bihaća i pripremama za drugu opsadu sisačkog kaštela, zbivanjima 1593. do sisačke bitke, trećom opsadom i porazom turske vojske 22. lipnja 1593., neuspjelim pohodom na petrinjsku utvrdu i padom sisačkog kaštela u kolovozu 1593. godine, te nastavkom rata do 1595. godine. Zaključuje da su "aktivna obrana na Kupi i prodori u dubinu turskog teritorija (napad na Moslavinu i

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

28

ZAGREB

1995.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Krčka ul. 1

tel.: 385 01 519 044 fax: 385 01 513 834

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo
znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku
kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobo-
đen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike
Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Ivo GOLDSTEIN

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
NJEMAČKI JEZIK:**
Marina DENONA-KRSNIK

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u siječnju 1996. godine